

СВАДБАТА И СВАДБЕНОТО ПЕЕЊЕ КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ ОД МАЛА ПРЕСПА

Андријана Јаневска

Факултет за музичка уметност, Скопје

Дата на прием: 29.12.2022 г.

Апстракт: Еден од најсложените обреди по својата структура во обредите од животниот циклус е свадбата. Свадбата и свадбените обичаи, обреди и песни спаѓаат во групата свечености врзани за животниот циклус. Главни личности во свадбениот церемонијал, освен невестата и младоженецот, се: кумот, старосватот, братот на невестата, деверот и други учесници, кои се викаат сватови. За нив, во текот на целиот свадбен ритуал се пеат песни, поврзани со целокупниот обреден процес и имаат точно одредено место и време на изведбата.

Клучни зборови: свадба, свадбено пеење, свадбен обреден комплекс, Мала Преспа, македонски народни песни

„Свадбата како обред на премин¹ во Македонија претставува жива традиција, која чува бројни и разни докази како за општествените односи на традиционалната заедница, така и за промените на овој сложен семејно-обичаен и обреден циклус“ (Величковска 2008: 55).

Весна Петреска, во студијата за свадбата како обред на премин кај Македонците од Брсјачката етнографска целина, прави анализа на свадбата во контекст на теоријата на обредите на премин, поврзувајќи ги свадбените обичаи во нивните изразеност, функција и значење, истакнувајќи притоа дека преминот што индивидуите треба да го извршат со свадбата се одвива постепено, а клучните моменти што се значајни за успешноизвршениот премин се изразуваат на ниво на целокупниот свадбен обреден комплекс – носија, обреди и песни (Петреска 2002: 10).

Свадбениот обреден комплекс содржи остатоци од карактеристиките на општествениот живот во минатото. Според Величковска, за овој комплекс е својствено тоа што изобилува со голем број обредно-магиски дејствија во чија основа стои апотропејскиот

¹ Преминот на индивидуата од една полово-возрасна група во друга, од еден општествен статус во друг, како и секој друг премин, е опасен и неизвесен (Елијаде 1986: 153).

карактер: „При самиот чин на свадбата најмногу се внимавало младоженците да не паднат под влијание на ‘лоши очи’ и разни магии со негативни последици. Главни личности во свадбениот церемонијал, освен *невесџаџа* и *младоженецоџ*, се: *кумоџ*, *стџаросваџоџ*, *браџоџ* на *невесџаџа*, *девероџ* и други учесници, кои се викаат *сваџови*. За нив, во текот на целиот свадбен ритуал се пеат песни, поврзани со целокупниот обреден процес и имаат точно одредено *обредно месџо* и *време* на изведбата“ (Величковска 2008: 55).

Предмет на истражување во овој труд е идеалтипското претставување на свадбениот обреден комплекс, како дел од сѐ уште живата обредна и обредно-пејачка традиција кај Македонците од Мала Преспа² за да се истакнат најзначајните моменти од свадбениот обреден церемонијал: *џорџоџовка на свадба*, *џреџсвадбени*, *свадбени* и *џосвадбени обичаи* и *џесни*.

Истражувањата се темелат врз пишувани извори³, врз емпириски материјали собрани за време на моите теренски истражувања, како и врз теренските истражувања од други истражувачи, коишто послужија при компаративното набљудување со материјалите снимени на теренот денес. Во оваа пригода ќе се повикаме на податоците од книгата „Мала Преспа“ од истражувањата на Гуре Дума (2007), кој ја напишал врз база на раскажувањата на својот татко и на постари луѓе од сите села на Мала Преспа, коишто помогнаа и околу реализацијата на овој труд.

Веридбата претставува претсвадбен обичај. Според податокот на Дума, „имало случаи кога се вршела веридба уште кога децата биле во пелени. Тоа се случувало меѓу комшии и пријатели, кои имале добри односи, па постарите, особено жените, во тајност ќе сменеле дарови и

² Долна Преспа се дели на Голема и Мала Преспа. По разделувањето на Македонија по Балканските војни, а посебно по конечната поделба по Првата светска војна, еден дел од Долна Преспа останал во Албанија, т.н. Мала Преспа, а јужниот дел останал во Егејска Македонија (во Грција) (Петреска 2002: 148, и наведената литература таму). Целата област се состои од селата: Глобочани, Горна Горица, Долна Горица, Зрновско (или Зрноско), Леска, Пустец, Туминец, Шулин (Безмиште), Церје, села коишто припаѓаат на Општината Пустец. Повеќе за тоа, види на: <https://bit.ly/3kn4152>.

³ За Македонците во Мала Преспа пишувале бројни истражувачи, меѓу кои: Катерина Тодороска (2014), Николина и Стерјо Спасе (1995), Крисанта Јанкула (2017) и др.

ќе го даделе зборот кога ќе пораснат децата да се земаат за маж и жена“ (Дума 2007: 85).

„Главните подготовки за свадбата се вршеле последната недела“ (Петреска 2002: 156). Се започнувало во понеделник, додека пак во вторник се собирале поседарките.⁴ Во среда се месела погачата, а во четврток се пазарувале „свирбите“, односно свирачите и се канеле подалечните пријатели. Во петок се колел јунец⁵, додека рано наутро во сабота, две-три дечиња оделе низ селото делејќи кравајчиња и вино⁶ велејќи: *Да љовелиџе да ни дојџе на брак!* Селаните, пак, им одговарале со зборовите: *Сљолај ви, ља на ваџи џлавје!*

Во саботата попладне, девојките од селото се собирале кај невестата и со насолзени очи се простувале со бакнување. Потоа, тие ја кршеле погачата и им ја делеле на присутните во дворот. Свирачите доаѓале во саботата навечер кога се собирало целото село. Адет било свекрвата со погача на главата, заедно со поседарките да заврти оро неколку пати во дворот.⁷ Најнапред пристигнувале подалечните гости, а потоа гостите од селото. На софрите во дворот имало точно утврден ред на седење: од едната страна седеле мажите, а од другата – жените, наредени по старост. Најпочитуван на свадбата бил кумот, кој го земале со свирачи пред да се соберат „бракарите“ (сватовите). Но, и братимите, кои вообичаено биле два-тројца, биле многу почитувани.

Свадбените обичаи започнувале со одење по невестата, додека пак во првата недела по свадбата се правел обичајот „првиче“⁸ кој претставува посвадбен обичај.

Во целокупниот свадбен обреден процес кај Македонците од Мала Преспа се пееле песни, кои имаат точно определено *обредно место и време* на изведба:

– кога се „виел“ (плетел) венецот⁹, се пеела песната „Месечино Мароле“;

⁴ Женски деца на браќата и сестрите на домаќинот кои ги вршеле сите работи потребни за свадбата: готвење, чистење, миеење.

⁵ Или ситен добиток за месо за свадбата.

⁶ Виното го носеле во плоска (карта).

⁷ Овој адет се нарекува *иџрање на љоџачаџа*.

⁸ Обичајот „навидје“ или првиче се правел во првата недела по свадбата. Невестата, заедно со нејзиното ново семејство требала да оди кај мајка љ и татко љ (Петреска 2002: 175).

⁹ Некаде на средина на свадбата се шиеле венецот на невестата и капата на зетот. Венецот и капата ги шиеле братимите. Венецот се шиел со ’рженица и се украсувал со босилок, клаподан, црвено предено, шеќерчиња и др. На

- кога братимите го бричеле зетот¹⁰;
- кога свекорот ја дарувал невестата, се пеела песната „Растреси се, свекре море“;
- кога невестата се разделувала од своите родители, се пеела песната „Черешна од корен са корни“;
- кога невестата дарува¹¹;
- кога невестата одела на чешма или на езеро да донесе вода¹² и сл.

Бројни се примерите, кои укажуваат на зачуваноста на овие традиционални пејачки форми, како еден вид репрезенти на дел од музичко-фолклорното творештво на Македонците од Мала Преспа. Преку нив се отсликува целокупната музичко-фолклорна традиција во овој регион.

Во рамките на моите теренски истражувања во Мала Преспа во 2014 година, пејачките: Олга Ташовска, Катерина Ташовска и Трена Грозданова од селото Пустец, покрај бројните информации околу свадбата, ме информираа дека свадбените песни ги нарекуваат „бракарски“. Во врска со свадбеното пеење, една од нив ми го објасни начинот на пеењето: *Посйолица викаше, а јас и Цвейкоица вржеме*. Станува збор за двогласно пеење, при што една од пејачките *вика* – ја пее мелодиската линија на првиот глас, а други две пејачки го пеат вториот глас.

При изработката на мелопоетската анализа на свадбените песни од Мала Преспа, земени се предвид три свадбени песни како најрепрезентативни примери, а тоа се: „Шенвај се, мајко, шенвај се“,

капата, од десната страна, се шиел златник, со наполеон или турска лира (Дума 2007: 87).

¹⁰ Во неделата утрото, пред да се тргне по невестата, група девојки пеела:

Ајде, ме угрело летно сонце
во Солунско равно Поле,
не ми било летно сонце,

тук ми било малој моме... (Дума 2007: 88).

¹¹ На свекорот, на свекрвата и на кумот им давала кошули, на сите машки свадбари им давала чорапи, на женските – *месали* (месалина, свилена ткаенина во боја), а „бракарите“ ја дарувале со пари (Дума 2007: 90).

¹² Во понеделникот наутро, невестата придружувана од поседарките, со две мали стомни одела на чешма или на езеро да донесе вода.

„Бојана седи на пенцер“ и „Сокол ми лета високо“ (Видете го прилогот со нотни и текстуални примери).

Следејќи го моделот при анализата на мелопоетските форми, по примерот од книгата „Музичките дијалекти во македонското традиционално народно пеење“ на Родна Величковска (2008: 107–112), направив обид за претставување на мелопоетска анализа на песните, како еден од носечките предмети на моите етномузиколошки истражувања. Со извршената анализа се истакнува неопходноста од оваа структурно-типолошка метода во проучувањето и нејзиното значење, метода со која се фрла светлина врз карактерот на песните, кои се карактеризираат со специфични структурни законитости, а тоа се, главно, метроритмичката и мелодиската структура.

Така, во трите песни се среќава ритамот *рубайџо*, во осмеречка метричка структура 5+3. Мелодиската линија се карактеризира со двогласни фактури од бордунски тип.

На крајот ќе заклучиме дека двогласното пеење и колективниот начин на исполнување се едни од најважните карактеристики на народните македонски свадбарски песни од Мала Преспа.

Прилог со нотни и со текстуални примери

1. Шенвај се, мајко, шенвај се¹³

Музичкиот пример е нотен запис на песната „Шенвај се, мајко, шенвај се“. Записот е на три реда нотна линија. Над првиот ред е означено *Rubato* и $\text{♩} = 64$. Нотите се во клавирски запис, со два блатени знаци (B♭ и E♭). Под нотите се наоѓаат текстовите: (11) Шен-вај (ај) се мај - ко шен - вај се (и е) шен - вај (ај) се мај - - ко шен - вај се.

¹³ Олга Ташовска, Катерина Ташовска и Трена Грозданова (вокални интерпретаторки) во разговор со авторката, 25.10.2014 во с. Пустец, Мала Преспа (личен запис). Мелограмата е изработена од авторката. Оваа песна ѝ се пее на девојката во последната седмица пред свадбата кога се подготвува таа за мажење.

Шенва(ај) се, мајко, шенвај се
(и, е) шенва(ај) се, мајко, шенвај се!

Још ова вечер со мене,
и утре дур до пладнина!
Дур да ми удри санцето,
дур да ми стани сланата!
Ќе дојдет бели сватови,
ќе дојсет зетој китени!

2. Бојана седи на пенџер¹⁴

(е, и) Боја(а)на седи на пенџер,
(и) Боја(а)на седи на пенџер.
Дробен поднизок нижеше,
дробни ми солзи ронеше.

¹⁴ Олга Ташовска, Катерина Ташовска и Трена Грозданова (вокални интерпретаторки) во разговор со авторката, 25.10.2014 во с. Пустец, Мала Преспа (личен запис). Мелограмата е изработена од авторката. Оваа песна ѝ се пее на девојката во последната седмица пред свадбата кога таа се подготвува за мажење.

3. Сокол ми лета високо¹⁵

(и) Сокол (ол) ми лета високо,
(и, е) високо, ми лета високо.

Со крилје држи широко,
со очи пули далеку.
Што пособрало Грчето,
Грчето, та и Турчето,
се фана рода мајке си,
мајке си, та и татко си!
вујка си си го изуми,
си го изуми, не покана:
– Петрино, ќерко, Петрино,
умеси бела погача,
источи вино црвено,
да одиш вујка да каниш,
да каниш, на брак да дојди!
– Вујко, ле, мило вујко, ле,
поели на брак да дојдиш!
– Ајт, сиктер тува, курвино,
ајт сиктер тува, копице,
ако ти бев јас вујко,
јаска ќе дојдев на свадба!

¹⁵ Олга Ташовска, Катерина Ташовска и Трена Грозданова (вокални интерпретаторки) во разговор со авторката, 25.10.2014 во с. Пустец, Мала Преспа (личен запис). Мелограмата е изработена од авторката. Оваа песна се пее во саботата, пред свадбата.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Величковска, Р. 2008. *Музичкиите дијалекти во македонското традиционално народно пеење*. Книга 17: *Народни песни*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Дума, Г. 2007. *Мала Преспа*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Елијаде, М. 1986. *Свето и профано*. Нови Сад: Књижевна заједница.

Јанкула, К. 2017. *Зајиси од мојот крај (Долна Преспа, Република Албанија)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Петреска, В. 2002. *Свадбата како обред на премин кај Македонците од Брзачкајта етнографска целина*. Посебни изданија, книга 43. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Спасе, Н. 1995. *Македонски народни песни (Мала Преспа)*. Скопје: Матица македонска.

Спасе, С. 1995. *Писма за мојот внук Ариан во Тирана*. Скопје: Матица македонска.

Тодороска, К. 2014. *Македонците во Албанија (1912 – 1991)*. Скопје: Менора.

Сајтографија

„Македонците во Мала Преспа во Албанија“, <https://bit.ly/3kqclB0>
[Пристапено на 03.03.2021 г.].

THE WEDDING AND WEDDING SINGING AMONG THE MACEDONIANS FROM MALA PRESIPA

Andrijana Janevska
Faculty of Music Arts, Skopje

Summary

The paper shows that the wedding rites of the Macedonians in Mala Prespa are similar or almost identical to the wedding rites of the entire Macedonian area. Remains of the former rights and duties of the members of the village community, as well as the old beliefs of a magical and religious character, are deposited in the entire wedding ritual complex. The songs that were selected represent only a small part of my further research related to the rich musical-folkloric tradition of the

Андрејана Јаневска – *Свадбајџа и свадбенојџо пеење кај Македонцијџе од...*

Macedonians in Mala Prespa, which is distinguished by its uniqueness and musical-folkloric expression.